

Η «παραμόρφωση» του Αχιλλέα: Ξαναδιαβάζοντας διασκευές της Ιλιάδας για παιδιά

Ιωάννα Καλιακάτσου
Εκπαιδευτικός στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Η εγγραφή του ομηρικού μύθου σε «παιδικό βιβλίο» σηματοδοτεί μια διαδικασία ένταξής του σε διαφορετικά συμφραζόμενα. Αυτή η «ανα-δημιουργία» και η επαναδιαπραγμάτευση των κλασικών κειμένων προκύπτει αναπόφευκτα, εξαιτίας του διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου, του αναγνωστικού κοινού στο οποίο απευθύνεται το βιβλίο και του ευρύτατου κατατεθειμένου λόγου της μυθικής παράδοσης που αναμιγνύεται, διαλέγεται και συναθροίζεται σε μια καινούργια γραφήⁱ. Η βιωματική εμπειρία των προηγούμενων αναγνώσεων, αλλά και η αφομοιωτική ικανότητα του ίδιου του μύθου στοιχίζει το κλασικό υλικό στα παιδικά βιβλία με περιστασιακά ζητούμενα, παιδαγωγικά ή κοινωνικά. Στοιχίση, που θυμίζει την άποψη του R.Barthes για το λόγο που έχει κλαπεί και επιστραφείⁱⁱ, για τη χρήση μιας γλώσσας που προϋπήρξε και επανατοποθετείται σ' ένα καινούργιο σημασιοδοτικό πλέγμα.

Η συγκριτική απόπειρα που επιχειρείται στη συνέχεια προσπαθεί να διαγράψει την ιδεολογική προέκταση και τη ρηξικέλευθη πρόσληψη του ομηρικού Αχιλλέα σε τρεις διασκευές διαφορετικών εποχώνⁱⁱⁱ. Η επιλογή κειμένων που απέχουν χρονικά μεταξύ τους ορίσθηκε, εξαιτίας χαρακτηριστικών πολιτιστικών και ιδεολογικών ρευμάτων, που διαμορφώθηκαν στον ελληνικό κόσμο και προσπάθησαν να επενδύσουν στη μορφή του Αχιλλέα ένα πολύ μικρό μέρος αυτού του κοινού χώρου φαντασίας και συζήτησης. Τα κείμενα αυτά είναι συνήθως συνθέματα χωρίς οριοθετήσεις, με χαλαρή τη σύνδεσή τους με το ομηρικό κείμενο, πολλές φορές γραμμένα με λογικά χάσματα και θεματικά άλματα, αλλά με έντονη την παρουσία του πολιτισμικού πλαισίου. Στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα τα κείμενα κινούνται στο πνεύμα του «κλασικορομαντισμού»^{iv} της ελληνικής παιδείας, αναπτύσσουν τα θέματα της πολεμικής φύσης του ήρωα και χαρακτηρίζονται από την ηθική του πολέμου. Στη δεκαετία του 30, όπου η θέαση του αρχαίου κόσμου διαφοροποιείται από το κίνημα των δημοτικιστών^v, ο συγγραφέας-Ακρίτας αντιπαραβάλλει στο ηρωικό πρότυπο του Ομήρου, το νεαρό Αχιλλέα, έναν ήρωα εν

δυνάμει. Ο επόμενος συγγραφέας της δεκαετίας του '60, ο Μαράντος, κινείται από μια διάθεση απομυθοποίησης του έπους του πολέμου και ο ευκολότερος στόχος της φιλειρηνικής του οπτικής^{vi} είναι ο Αχιλλέας.

Διαβάζοντας κανείς τις διασκευές της *Ιλιάδας* των τελευταίων δεκαετιών του 19^{ου} αποκομίζει την εντύπωση ότι οι δάσκαλοι – συγγραφείς αναδιηγούνται το έπος στα παιδιά στοχεύοντας διττά : αφενός, στην επίτευξη του επιθυμητού παιδευτικού και γνωστικού στόχου^{vii} και αφετέρου, στην ιδεολογική ευθυγράμμιση του κειμένου με τα αιτήματα της κοινής γνώμης της εποχής του. Η υποβόσκουσα ιδεολογία του κειμένου διαφαίνεται ήδη από τον πρόλογο της δεύτερης εκδόσεως του βιβλίου, *Διηγήματα καθ' Όμηρον και τραγικούς*^{viii}, το 1880, όπου ο Οικονόμου ευελπιστεί: «[...]να διδάξη αυτούς ότι προς τας αρεταίς της ειρήνης υπάρχουσι και αρεταί του πολέμου, η αρετή της πειθαρχίας και του ξίφους»(Οικονόμου , σ. 5) Στο κείμενο οι μικρότητες της πολεμικής πραγματικότητας παραμερίζονται, εξαίρονται οι άξιες και ευγενικές στιγμές του Αχιλλέα, ο αφηγητής αντιμετωπίζει, σε γενικές γραμμές, ιδεαλιστικά τον πόλεμο, προκειμένου να προικίσει τον κεντρικό χαρακτήρα με τα χαρακτηριστικά της επώνυμης ηρωικής ζωής. Η ιστορία της Τρωικής εκστρατείας είναι η ιστορία των μεγάλων μορφών και πρότιστα του Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας εμπλέκεται και εκφράζεται μέσα από τη δίνη του πολέμου και αναδίνει, ταυτόχρονα, μια αντίληψη για αυτόν.

Η εικόνα που μας δίνεται στο βιβλίο του Οικονόμου για τα πρώτα εννέα χρόνια του πολέμου είναι αιματηρή: λεηλασίες, φόννοι, αρπαγές, πλήθος Τρώων σε απόγνωση. Σε πρώτο επίπεδο η μορφή του Αχιλλέα να διαχέει τη φοβέρα του μετέωρη και να δεσπόζει σ' αυτό το χαλασμό. «Και των μεν Ελλήνων διέπρεπεν ο Αχιλλεύς κατά τε την τόλμην την άμαχον και την ρώμην την υπέρ άνθρωπον», (Οικονόμου, σ. 26), αναφέρει ο αφηγητής. Αμέσως μετά το θάνατο του Πρωτεσίλαου γίνεται η πρώτη φονική μάχη ανάμεσα στον ελληνικό στρατό και τον άτρωτο Κύκνο^{ix}. Η περιγραφή παρουσιάζει τη διασάλευση της τάξης του κόσμου, όπου ο Αχιλλέας με μια ασυγκράτητη ορμή βάλλει εναντίον του άτρωτου γιου του Δία, του Κύκνου, ώσπου στο τέλος καταφέρνει να τον σκοτώσει. «Τούτο ιδών ο Αχιλλεύς κατήντησεν εις οργήν μανιώδη και πηδήσας εκ του δίφρου επέπεσε κατά του εχθρού με γυμνόν ξίφος και πλησιάσας αυτόν διετρύπησε την ασπίδα. Αλλά το ξίφος φθάσαν εις το άτρωτον σώμα ημβλύνη και δεν διεπέρα τούτο. Τότε ο Αχιλλεύς δια της ασπίδος, ην έφερεν εις την αριστεράν χείρα, εκτύπησεν αυτόν κατά του προσώπου, ώστε ο Κύκνος αναισθητος πίπτει κατά γης. Και απέθανε πνιγείς δια των ιμάντων του κράνους» (Οικονόμου, σ. 27)

Η προσθήκη στοιχείων από τη μυθολογική παράδοση, που διαφέρουν από την ομηρική εκδοχή, μας θυμίζει την παρατήρηση του Jack Zipes, για τη μόλυνση (contamination)^x του μύθου. Ο μελετητής χρησιμοποιεί τον όρο για να δηλώσει τα ξένα στοιχεία, που μπορεί να έχουν προστεθεί ή να έχουν διαρρεύσει απ' αυτό, που εμφανίζεται να είναι, μια καθαρή και ομοιογενής αφηγηματική παράδοση. Οι συγγραφείς, όπως ισχυρίζεται ο μελετητής, εισάγοντας επιδέξια μοτίβα, χαρακτήρες, εκφράσεις, λέξεις, μεταφορές ή θέματα, μεταπλάθουν το μύθο και του δίνουν μια καινούργια σημασία. Ο μύθος, όπως πολύ εύστοχα έχει δείξει ο μελετητής σε άλλο του βιβλίο, είναι ένα εύπλαστο υλικό^{xi} που με τη διασκευή ή την αναπαραγωγή ενσωματώνει κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές. Η διάβρωση αυτή, σύμφωνα με το Zipes, μπορεί να επιφέρει ένα αρνητικό αποτέλεσμα, μια μετάλλαξη του μύθου, μπορεί, όμως, να τον εμπλουτίσει διασκευάζοντας τον^{xii}.

Ο Οικονόμου με την προσθήκη του περιστατικού ενδιαφέρεται να τονίσει την τρομαχτική εσωτερική δύναμη του ήρωά του, το θανατηφόρο ένστικτο που είναι σύμφυτο με τη μορφή του. Ο Αχιλλέας είναι πάνω απ' όλα ένας πολεμιστής και τα κύρια ενδιαφέροντα και οι αντιδράσεις του εκπορεύονται από αυτή την ιδιότητά του. Οι αναφορές για τη λυσσώδη μανία του Αχιλλέα πληθαίνουν στο κείμενο του Οικονόμου. Ο αφηγητής αναφέρει σε άλλο σημείο τον ατελείωτο κατάλογο των πληγέντων από την ορμή του: «Ούτος συνέλαβε τον Άντιφον και τον Ίσον επί της Ίδης, υιούς του Πριάμου, ους όμως άφηκεν αντί λύτρων ελευθέρους. Έτερον δε υιόν του Πριάμου τον Λυκάονα επώλησεν εις την Λήμνον. Τον δε νεαρόν Τρωΐλον, ος εξήλθε των τειχών έφιππος, απέκτεινεν ανηλεώς εν τω βωμώ του Απόλλωνος, ένθα κατέφυγεν ικέτης. Τον νεκρόν αυτού όμως έσωσαν οι δραμόντες προς σωτηρίαν τρεις αδελφοί του, ο δε Έκτωρ επί των ώμων εκόμισε τούτον εις την πόλιν» (Οικονόμου, σ. 29) Στο ίδιο βιβλίο άλλη μία παραποίηση του έπους προσπαθεί να αποδώσει το πολεμικό μεγαλείο του ήρωα. Στο έπος ο Αινείας ξεφεύγει με τη βοήθεια του Ποσειδώνα (Υ, 290-340). Στη διασκευή ο Τρώας ήρωας τρομάζει και προσπαθεί να κρυφτεί μέσα στους Τρώες, για να γλιτώσει από τον Αχιλλέα. «Ο δε Αχιλλεύς σύρας το ξίφος θα έσφαττε βεβαίως αυτόν, αν δεν εκρύπτετο ταχέως εις τον όμιλον των Τρώων» (Οικονόμου, σ. 115)

Αντίστοιχα και στο βιβλίο του Γαλάνη, *Η Ιλιάς*^{xiii}, μια σειρά εκστρατειών και φονικών επιθέσεων επικεντρώνονται στον πολεμικό οίστρο του ήρωα. Σε μια επίδειξη σωματικής δύναμης ο Αχιλλέας πληγώνει τον Τήλεφο, τραυματίζει τον Μέμοννα και αντιμετωπίζει την Πενθεσίλεια. Ο Αχιλλέας είναι ο μοναδικός ανάμεσα

στους υπόλοιπους Έλληνες, που καταφέρνει να ανακόψει την ορμητικότητα της βασίλισσας των Αμαζόνων. «Αι αμαζόνες αύται επολέμουν μετά μεγάλης ανδρίας και εφόνεον πολλούς Έλληνας, μέχρις ου κατώρθωσεν ο Αχιλλεύς να νικήση την ανδρείαν βασίλισσαν» (Γαλάνης, σ. 43)

Δεν είναι μόνο οι πολεμικές ικανότητες του Αχιλλέα που επαινούνται από τους διασκευαστές. Η προσωπογραφία του ήρωα επενδύεται και από την αντίστοιχη πολεμική ηθική. Τα κείμενα μας παρουσιάζουν μια διαφορετική οπτική για θυμό του προς τον Αγαμέμνονα. Ο αφηγητής πληροφορεί τον αναγνώστη ότι η Χρυσίδα υπήρξε ένα λάφυρο του ίδιου του Αχιλλέα από την άλωση της Θήβας, την οποία προσέφερε στον Αγαμέμνονα, για να τον τιμήσει. «Ο Αχιλλεύς δήλον ότι είχε πορθήσει πόλιν τινά εν Τροία ονομαζομένην Θήβαι, και εκεί μετά πολλών άλλων γυναικών και παρθένων απήγαγε και την ωραίαν Αστυνόμη, η οποία ως θυγάτηρ του ιερέως Χρύσου ωνομάζετο συνήθως Χρυσίς. Αύτη δε κατά την διανομήν των λαφύρων εδόθη ως τιμητικόν δώρον εις τον Αγαμέμνονα». (Γαλάνης, σ. 45-46) Έτσι, ένα απόκτημα του Αχιλλέα, που διαρπάχτηκε σε πολεμική επιχείρηση, αποδίδεται στον αρχηγό της εκστρατείας ως εκδήλωση σεβασμού προς την ιεραρχία και τιμής στο πρόσωπό του. Η απαίτηση του Αγαμέμνονα για απόδοση της Βρισηίδας, μετά την αποστολή της Χρυσίδας στον πατέρα της, αποτελεί υπέρβαση της δικαιοδοσίας του, κατάχρηση εξουσίας και προσβολή προς τον τιμημένο μαχητή. Ο Αχιλλέας προσπαθεί να ανακόψει το πάθος της γερασμένης «πλεονεξίας» αρχικά «με πολλήν πραότητα». (Γαλάνης, σ. 48) Ο Αγαμέμνονας που «ηθέλησε να εκδικηθή τον Αχιλλέα» και να επιβάλλει την εξουσία του στον Αχιλλέα στέλνει τους κήρυκες για να παραλάβουν τη Βρισηίδα. (Γαλάνης, σ. 50). Το κείμενο προσπαθεί να δώσει έμφαση στο σεβασμό που επιδείκνυε ο Αχιλλέας προς τον αρχηγό περιγράφοντας, ταυτόχρονα, μια ταπεινή στιγμή του Αγαμέμνονα, που προκάλεσε τη δικαιολογημένη αντίδραση του Αχιλλέα.

Αυτή η διάθεση εξευγενισμού των γεγονότων και των περιστατικών, απόρροια της ιδεαλιστικής αντιμετώπισης του πολέμου από τον αφηγητή, διακρίνεται και στη συνέχεια του κειμένου του Γαλάνη, όταν παρουσιάζεται η νικηφόρα επέλαση των Τρώων. Στην *Ιλιάδα* (Λ, 608-610) παρακολουθώντας τα τεκταινόμενα ο Αχιλλέας από μακριά διαβλέπει με τον τραυματισμό του Μαχάονα μια ευκαιρία, όπου οι Έλληνες θα αναγκαστούν να αποκαταστήσουν την τιμή που του πρέπει μέσα στο ελληνικό στράτευμα. Ενώ στο έπος η αποστολή του Πατρόκλου στο Νέστορα, αποσκοπεί πρώτιστα στην πληροφόρηση, στη διασκευή που εξετάζουμε ο αφηγητής

προσπαθεί να τονίσει τη μεταστροφή των συναισθημάτων του και τη συμπάθεια του Αχιλλέα για τους συμπολεμιστές του. Ο αφηγητής αφήνει να εννοηθεί ότι ο θυμός του υπήρξε κατά κάποιο τρόπο παροδικός, όταν αναφέρει ότι: «Ότε ο Αχιλλεύς είδεν, ότι οι Τρώες πάντοτε προεχώρουν, ήρχισε τέλος να συμπαθή υπέρ των παλαιών αυτού συμπολεμιστών» (Γαλάνης, σ. 76) Με την έκδηλη αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος, που προέρχεται «εκ συμπαθείας και εκ περιεργείας» ο Αχιλλέας της διασκευής στέκεται πάνω από μικροφιλοδοξίες και πρόσκαιρες αντιπαλότητες, προσπερνά τα λάθη του παρελθόντος και εκδηλώνει άμεσα το ενδιαφέρον του για την εξέλιξη του πολέμου. Με την προετοιμασία αυτή του κειμένου ο ρόλος του Πατρόκλου αποδυναμώνεται, διότι ο Αχιλλέας «δεν έμεινεν αδιάφορος εις τα δυστυχήματα του συμπολεμιστού του (ενν. Μαχάονα), τον οποίον είδεν φερόμενον προ της σκηνής του», με αποτέλεσμα «προθύμως» να συγκατανεύσει στην αποστολή βοήθειας στους Έλληνες. (Γαλάνης, σ. 79)

Ένα άλλο σημείο, που αποστασιοποιείται από το έπος και συμπληρώνει τη σκιαγράφιση του πολεμικού ήθους του Αχιλλέα στη διασκευή του Γαλάνη, αφορά την απόδοση του νεκρού Έκτορα στον Πρίαμο. Στο έπος (Ω, 486 κ. εξ) ο Πρίαμος παρουσιάζεται ως ένας χαροκαμένος πατέρας που προσπαθεί να συγκινήσει το στυγνό εκδικητή του γιου του μιλώντας για τον Πηλέα. Στη διασκευή, αντίθετα, η μεγαλόψυχη στάση του Αχιλλέα απέναντι στον Πρίαμο, επιφέρει μια ένδειξη αναγνώρισης και αποδοχής από τον ηγεμόνα των Τρώων. Το κείμενο σε αντίθεση με το έπος αναφέρει ότι ο Πρίαμος «[...] ηγάπησε τον ευγενή και ανδρείον Αχιλλέα και ούτω συνεφώνησαν προς αλλήλους, ώστε ο Αχιλλεύς να λάβη ως σύζυγον την ωραιότατην θυγατέρα του Πριάμου, Πολυξένην, να πείση δε τους πατριώτας του, να μη καταστρέψωσι την Ίλιον» (Γαλάνης, σ. 107). Πρόκειται για μια υπόσχεση γάμου που επικυρώνει το θαυμασμό του Πριάμου για το μεγαλείο του αντιπάλου του και μια προϋπόθεση για ειρήνη που θα ακυρωθεί από μια, ακόμα, ατιμωτική επέμβαση του Πάρη, ο οποίος θα σκοτώσει τον Αχιλλέα.

Με την προσθήκη στοιχείων στην ομηρική αφήγηση οι συγγραφείς προσπαθούν να κωδικοποιήσουν την ηθική που θα επικυρώσει την ιδεολογία τους. Αυτό το δυσοίωνα και απειλητικό που προβάλλουν οι Έλληνες θεμελιώνεται και οικοδομείται στη βάση της αντιδικίας των δύο λαών, του απαραβίαστου της φιλοξενίας που κατασπλώθηκε, της «ύβρεως» απέναντι στη χώρα. Ο αφηγητής, άλλωστε, στο βιβλίο του Οικονόμου ολοκληρώνει την αφήγηση της άλωσης αναφέροντας ότι «Τοιούτο υπήρξε το τέλος του καταστρεπτικού τούτου πολέμου, όστις

εγένετο ένεκα του ασεβούς Πάριδος, ον η πόλις ένεκα μωρίας υπερήσπισεν». (Οικονόμου, σ. 133) Ο κολασμός των Τρώων έπεται της ευθύνης τους και ο αφηγητής των κειμένων συνηγορεί με τους τιμωρούς - Έλληνες, γιατί αυτοί είναι οι αδικημένοι. Αυτή η ηθική που διακατέχει τον υπονοούμενο συγγραφέα διαπερνά το σώμα της αφήγησης και στηρίζει, ουσιαστικά, το μοντέλο που εκπροσωπεί ο Αχιλλέας: της αρετής του ξίφους^{xiv}. Με αυτό το υπόβαθρο η αφήγηση του πολέμου στην Τροία αποθεώνει την ανδρεία στο πρόσωπο του Αχιλλέα. Διαβάζοντας ο αναγνώστης τις διασκευές της *Ιλιάδας* στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα αντιλαμβάνεται ότι οι Έλληνες για να υπάρξουν εθνικά, να έχουν πατρότητα, ιθαγένεια, ταυτότητα υπήρξαν, πρώτιστα θαρραλέοι μαχητές που δε δίστασαν να απαντήσουν δυναμικά σε όποιον προσπάθησε να επιβουλευτεί την τιμή τους^{xv}

Στον Ακρίτα^{xvi}, η ιστορία του Αχιλλέα δεν ξεκινά με το θυμό του με τον Αγαμέμνονα, αλλά πολλά χρόνια πίσω, στο παλάτι της Φθίας, όπου η μητέρα του, η Θέτιδα, φροντίζει να τον κάνει αθάνατο. Στο κείμενο που δημιουργεί παρουσιάζονται δύο αντιθετικές εικόνες του ήρωα: η πρώτη, τον εμφανίζει παιδί, να ακολουθεί και να κινείται σύμφωνα με τις γονικές επιλογές. Η δεύτερη, είναι αυτή της *Ιλιάδας*, του ώριμου νέου, του ηρωικού, που υπακούει στις γραφές της μοίρας και δέχεται να θυσιαστεί στο βωμό της φιλίας. Αν κάτι, οδήγησε σε αυτή τη συγγραφική επιλογή, είναι η πρόκληση της δημιουργίας ενός χαρακτήρα που θα προσεγγίζει το νεαρό αναγνώστη και θα τον καθοδηγεί σε συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές^{xvii}. Ο Iser έχει σημειώσει ότι πολλές φορές οι συγγραφείς προσπαθούν να μεταβιβάσουν μια εμπειρία και κυρίως, μια στάση απέναντι σε μια εμπειρία οργανώνοντας συγγένειες μεταξύ του αναγνώστη και του χαρακτήρα^{xviii}. Οι νεαροί αναγνώστες του βιβλίου του Ακρίτα μπορούν να ταυτισθούν με το νεαρό Αχιλλέα, επειδή αναγνωρίζουν σε αυτόν σημάδια της ηλικίας τους συνυφασμένα, όμως, με ανδρισμό και γενναιότητα.

Ο μικρός Αχιλλέας, όπως όλα τα παιδιά, γοητεύεται από τις διηγήσεις του Πηλέα από την Αργοναυτική εκστρατεία. Μαγεύεται από τα πάθη και τους ηρωισμούς των Αργοναυτών και βιάζεται να μεγαλώσει κι αυτός για να τους μοιάσει. Το κείμενο παρουσιάζει το μικρό Αχιλλέα να παρασύρεται από την εξιστόρηση του Πηλέα και να λέει: «Δε θάρθη και για μένα καμιά περίσταση, που να κάμω μεγάλα έργα, και να δοξασθώ κι εγώ;» (Ακρίτας, σ. 10)

Η παιδική ηλικία του ήρωα απλώνεται μπροστά στα μάτια του αναγνώστη. Οι γονείς προστατευτικοί, στοργικοί, με βαθιά και αγνή αγάπη επιθυμούν να τον προφυλάξουν από τον κίνδυνο της εκστρατείας. Στην προσπάθειά τους να αποφύγουν τις πρώτες εφηβικές αντιδράσεις, του αποκρύπτουν το λόγο της αποστολής του στη Σκύρο. Το κείμενο αναφέρει ότι «Δεν του είπαν την αλήθεια, γιατί ήξεραν πως δεν θα τους ακούση. Έπλεξαν μια ιστορία, τον κατάφεραν να τον ντύσουν γυναικεία φορέματα και τον έστειλαν στο παλάτι του Λυκομήδη, που βασίλευε στη Σκύρο».(Ακρίτας, σ. 14). Ο Πηλέας και η Θέτιδα κινούμενοι από το υπερβολικό τους ενδιαφέρον, προφυλάσσουν το νέο από την ανακοίνωση της δυσάρεστης είδησης, του χρησμού που προλέγει το θάνατό του στην Τροία, γιατί αναγνωρίζουν σε αυτόν το ανώριμο της ηλικίας του. Ο Αχιλλέας, πάλι, που ονειρεύεται να μοιάσει στους Αργοναύτες, που φαντάζεται τον εαυτό του να θριαμβεύει στο πεδίο των μαχών είναι ακόμα πολύ μικρός για να εναντιωθεί στις επιθυμίες των γονιών του. Σε έναν κόσμο που δεν τον καταλαβαίνει απόλυτα, ακολουθεί αυτούς που εμπιστεύεται, παρ' όλο που θα ήθελε να απεγκλωβιστεί από αυτούς.

Ο αφηγητής προσπαθεί να διαφυλάξει την τιμή του Αχιλλέα την ίδια στιγμή, όμως, προσπαθεί να σκιαγραφήσει έναν ήρωα που θα προσεγγίζει και θα αγγίζει τον υπονοούμενο αναγνώστη του τόσο στην ηλικία, όσο και στη συμπεριφορά. Μέσα από αυτό το πρίσμα εξηγείται και η απόδοση ορισμένων χαρακτηριστικών θηλυπρέπειας στο πρόσωπό του. «Όπως ο Αχιλλέας ήταν αμούστακο παλικάρι ακόμη, ντυμένος γυναικεία δεν ξεχώριζε από τ' άλλα κορίτσια. Ήταν ξανθός και τον φώναζαν Πύρρα» (Ακρίτας, σ. 14). Ο Αχιλλέας βρίσκεται σε ένα στάδιο ανάπτυξης, που δεν έχουν αρχίσει ακόμα να διαδραματίζονται στον οργανισμό του οι φυσιολογικές μεταβολές που σηματοδοτούν το τέλος της παιδικής ηλικίας. Ο τρόπος, επίσης με τον οποίο αντιδρά στον Οδυσσέα, όταν εκείνος τον αναγνωρίζει, δείχνει την αμηχανία και την αφέλεια της σκέψης του. «Πού ξέρεις ότι είμαι ο Αχιλλέας;»(Ακρίτας, σ. 14). Στην ενημέρωση που του παρέχει ο Οδυσσέας, κάθε άλλο παρά θυμίζει τις έκρυθμες αντιδράσεις του ιλιαδικού ήρωα. Όταν ο Αχιλλέας πληροφορείται τι έχει συμβεί «άρχισε να ντρέπεται και να κοκκινίζει»(Ακρίτας, σ. 15). Παρόλο που σκίζει τα φορέματά του και αναφωνεί «[...] Δεν είμαι κορίτσι. Θα πάω»(Ακρίτας, σ. 16), επιστρέφει πρώτα στη Φθία, για να ζητήσει την άδεια του Πηλέα, ο οποίος και του την δίνει. (Ακρίτας, σ. 16) Τα οργισμένα λόγια του, μάλιστα, προς τον πατέρα του, φανερώνουν τη σπασμωδική αντίδραση ενός περήφανου νεαρού που οι επιλογές των γονιών του έθιξαν την αξιοπρέπεια και το

φιλότιμο του. «Πατέρα, τέτοια ανατροφή δεν μου έδωσες, ούτε σύ, ούτε ο Χείρωνας! Καλύτερα να πεθάνω νέος, φημισμένος και δοξασμένος για την παλικαριά μου, παρά να ζω χίλια χρόνια άγνωστος και καταφρονεμένος»(Ακρίτας, σ. 16)

Καταλήγοντας θα λέγαμε ότι ο συγγραφέας, όταν διασκευάζει το έπος, έχει στο μυαλό του τόσο τα παιδιά, όσο και τον Όμηρο. Παρουσιάζοντας την παιδική φύση του Αχιλλέα προεκτείνει το έπος, προκειμένου ο νεαρός αναγνώστης να ταυτιστεί μαζί του. Ο ανώριμος νέος του Ακρίτα, που φλέγεται από τον πόθο να ανδραγαθήσει, προοικονομεί τον άξιο μαχητή του Ομήρου στην Τρωική εκστρατεία. Αναγνωριστικό σημάδι της ταυτότητάς του, το φιλότιμο. Αυτό θίχτηκε όταν οι γονείς του τον στείλανε στη Σκύρο, αυτό πρόσβαλλε με τη στάση του ο Αγαμέμνονας. Έτσι το ηρωικό πρότυπο δε μειώνεται στο βιβλίο, απλά αναβάλλεται, ώσπου να ενηλικιωθεί.

Στο βιβλίο *Με τους Ηρωες του Ομήρου*^{xix} η εικόνα του Αχιλλέα διαφοροποιείται από εκείνη του έπους. Μέσα στα πλαίσια του φιλειρηνικού κινήματος που αναπτύχθηκε παγκοσμίως κατά τη δεκαετία του 1960 ο συγγραφέας επιτίθεται στον ήρωα που συμβόλισε περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο τον ηρωικό κόσμο, τον Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας στο κείμενο για παιδιά διακρίνεται για αρνητικές ιδιότητες, όπως η δειλία, η αναποφασιστικότητα, ο φόβος, ο άκρατος ερωτισμός, η φιλοχρηματία, χαρακτηριστικά που πολύ απέχουν από τον κόσμο του έπους. Είναι πολύ χρήσιμη η παρατήρηση της D. Butts, η οποία επισημαίνει ότι είναι πολύ περιοριστικό να θεωρήσουμε ότι η λογοτεχνία για παιδιά παθητικά απορροφά τα κοινωνικά δεδομένα. «Η λογοτεχνική δημιουργία είναι μια διαδικασία στην οποία ο συγγραφέας αγωνίζεται συχνά με τον κόσμο που πρόκειται να απεικονίσει, έτσι ώστε ενώ μερικά κείμενα αναμφισβήτητα απεικονίζουν παθητικά την κοινωνία, άλλα αρθρώνουν τις αντιφάσεις της, αμφισβητούν τις αξίες της, ή ακόμα και στρέφονται εναντίον της»^{xx}

Το επιβλητικό μέγεθος του ήρωα της *Ιλιάδας* αρχίζει να σμικρύνεται από τις πρώτες κίολας σελίδες του βιβλίου, όταν αναφέρονται τα παιδικά του χρόνια. Η μαθητεία του κοντά στο Χείρωνα σήμαινε για το νεαρό παιδί γύμναση και εξάσκηση, ώστε να γίνει καλός πολεμιστής, αλλά παράλληλα και εκπολιτισμό. Ο Κένταυρος του «έμαθε γράμματα» (Μαράντου, σ. 17) και «του δίδαξε φιλοσοφία και ιατρική, τις δύο σπουδαιότερες επιστήμες εκείνης της εποχής»(Μαράντου, σ. 18). Η Μούσα Καλλιόπη «του έδωσε το χάρισμα να παίζει τη λύρα και να συνθέτη ποιήματα στα συμπόσια ή να παρηγορή με τα τραγούδια του τους βασανισμένους αρρώστους» (Μαράντου, σ. 18). Το

κείμενο παρουσιάζει μια προσωπικότητα ευαίσθητη, με κληρονομημένα χαρίσματα προορισμένα για την ειρήνη και όχι για τον πόλεμο. Ο Αχιλλέας εμφανίζεται ως μια καλλιτεχνική φύση, ένας χαρισματικός αοιδός, με πηγαίο ταλέντο στη σύνθεση και εκτέλεση ποιημάτων. «Απ' τη γλυκιά λύρα του Αχιλλέα ακούγονταν ωραία τραγούδια αφιερωμένα στους μεγάλους ήρωες της Ελλάδας, που τα κατορθώματά τους έφταναν σα θρύλος στην άκρη του κόσμου [...] Μα η ωραιότερη ιστορία που τραγουδούσε ήταν του Ύλα. Ω! πόσο συγκινούσε η τραγική τύχη του νεαρού φίλου του Ηρακλή, που παίρνοντας μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία χάθηκε ανεξήγητα για πάντα [...]» (Μαράντου, σ. 18).

Η έκδηλη συμμετοχή του σε πνευματικές δραστηριότητες κατά τα παιδικά του χρόνια συνδυάζονται με έναν άβουλο χαρακτήρα. Ο αφηγητής αναφέρει ότι η Θέτιδα «Σκέφτηκε, λοιπόν, να τον κρύψει. Τον έντυσε με γυναικεία φορέματα και τον πήγε στη Σκύρο, όπου ο βασιλιάς Λυκομήδης τον δέχτηκε με πολλή χαρά. Του έδωσαν μάλιστα και γυναικείο όνομα – Πύρρα – για να μην τον βρουν» (Μαράντου, σ. 19).. Ο Αχιλλέας παρουσιάζεται ως ένας υπερβολικά εύπιστος νέος, αφελής και αγαθιάρης, που αποδέχεται τις γονικές επιλογές παθητικά και χωρίς καμιά αντίδραση. Η μεταμφίεση του σε γυναίκα από τη μητέρα του και το γυναικείο όνομα, που του επιβλήθηκε στο παλάτι της Σκύρου, αφορούν ένα ρόλο που ο ίδιος αναντίρρητα αποδέχτηκε. Ο αφηγητής προσπαθεί να διευκρινίσει ότι ο ρόλος αυτός δεν έχει ερωτικής κλίσης συμφραζόμενα για τον Αχιλλέα, σχετίζεται, όμως, με τον τρυφηλό χαρακτήρα του. Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα λόγια του, όταν ανακαλύπτεται από τον Οδυσσέα «Γιε του Λαέρτη, απάντησε ο Αχιλλέας, χωρίς τη θέλησή μου βρίσκομαι κρυμμένος στο παλάτι του Λυκομήδη. Η μητέρα μου το θέλησε να ντυθώ μ' αυτά τα φουστάνια» (Μαράντου, σ. 19).

Αυτός ο υποβιβασμός της μορφής του σε σχέση με το έπος συνεχίζεται και μετά την αποκάλυψή του από τον Οδυσσέα, όταν επιστρέφει στη Φθία, προκειμένου να αποχαιρετήσει τους δικούς του. Τα λόγια του Πηλέα εντείνουν την εικόνα ενός νέου που ο περίγυρος εκτιμά ότι στερείται αποφασιστικότητας, αδυνατεί να λάβει πρωτοβουλίες και γι' αυτό χρειάζεται συμβουλές και οδηγίες: «Και συ Αχιλλέα, είπε ο Πηλέας στο γιο του, στην εκστρατεία που πας, κοίταξε να 'σαι πάντα ο πρώτος στην αντρείοσύνη. Και να προτιμάς να κινδυνεύεις εσύ, παρά ν' αφήνης τους άλλους... Αυτός ο πόλεμος θα σου δώσει τέτοια δόξα, που οι άνθρωποι θα μιλάνε για σένα με σεβασμό πολλά χρόνια μετά το θάνατό σου» (Μαράντου, σ. 19).

Η εκτίμηση του Πηλέα για το γιο του επιβεβαιώνεται στη συνέχεια από τη στάση του Αχιλλέα. Όταν κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου οι Έλληνες λεηλατούν

διάφορες πόλεις, γειτονικές της Τροίας, ο αφηγητής δεν παρουσιάζει τον Αχιλλέα να πρωτοστατεί στις μάχες. Μάλιστα στη χώρα του Ηετίωνα, αναφέρει ότι όταν ο Αχιλλέας είδε το βασιλιά νεκρό «ένιωσε φρίκη και φόβο» (Μαράντου, σ. 21)

Μια άλλη ιδιότητα του Αχιλλέα που φορτίζεται αρνητικά στο βιβλίο του Μαράντου είναι η σχέση του με τις γυναίκες. Ο Όμηρος παρουσιάζει τον Αχιλλέα να επιθυμεί τη Βρισηίδα (I, 343), αλλά ο θυμός του για τον Αγαμέμνονα δε σχετίζεται τόσο με την πίκρα για την απώλεια της, όσο είναι απόρροια του φιλότιμου και της παρορμητικής του φύσης. (A, 148 κ.εξ). Στο κείμενο παρουσιάζεται η εικόνα του ερωτόληπτου Αχιλλέα. Ο ήρωας εμφανίζεται να ερωτεύεται εύκολα και επιπόλαια, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα για την κατάκτηση των ερωτικών αντικειμένων του. Η αφήγηση παρουσιάζει τον Αχιλλέα κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου σε μια εκστρατεία στην Τένεδο να έχει καταληφθεί από έντονο ερωτικό συναίσθημα για την αδελφή του Τένου. «Όλα πήγαιναν καλά ως την ημέρα που ο Αχιλλέας γυρίζοντας στο δάσος συνάντησε μια πεντάμορφη κόρη. Η ομορφιά της ήταν συγκλονιστική. Το παράστημά της θύμιζε νεράιδα και τα μαλλιά της σέρνονταν σχεδόν στη γη. Ο Αχιλλέας τάχασε. Και θέλησε να την πάρη σκλάβη ή να την παντρευτεί. Εκείνη, όμως, βλέποντάς τον ξαφνικά μπροστά της, τρόμαξε κι άρχισε να τρέχει ζητώντας βοήθεια» (Μαράντου, σ. 25). Η έντονη επιθυμία που κυριεύει τον ήρωα τον οδηγεί σε μια παραληρηματική κατάσταση που καταλήγει στο φόνο του Τένου. Η εικόνα ενός λάγνου και ακόλαστου Αχιλλέα που ως ένας άλλος Σάτυρος κυνηγά τη φοβισμένη κόρη κάθε άλλο παρά κολακεύει τον ήρωα στα μάτια του αναγνώστη.

Αυτή η τάση απομυθοποίησης του ήρωα συνεχίζεται στο κείμενο και με άλλες αναφορές από τις εκστρατείες του. «Φεύγοντας από τ' ανάκτορα του Ηετίωνα, ο Αχιλλέας πήρε μαζί του, αιχμάλωτη την κόρη του, την Ανδρομάχη» (Μαράντου, σ. 29). Στη συνέχεια είναι έτοιμος να βγάλει το σπαθί του για να τιμωρήσει τον «άρπαγα» (Μαράντου, σ. 29) Αγαμέμνονα που του πήρε τη Βρισηίδα. Η πλήρης, όμως, παραμόρφωση του πολεμικού Αχιλλέα παρουσιάζεται μετά το θάνατο του Έκτορα, όταν ο ερωτοχτυπημένος ήρωας εγκαταλείπει τον πόλεμο και κινείται σύμφωνα με τους χτύπους της καρδιάς του. Ο Όμηρος έπλασε τον Αχιλλέα του πολέμου, έναν ορμητικό, δυνατό ήρωα, με ασυγκράτητη μανία μετά το θάνατο του Πατρόκλου (Y, 445 κ.εξ, Φ, 1-32), έναν αδυσώπητο πολεμιστή, ειδικά όταν σκοτώνει τον ικέτη Λυκάονα (Φ, 65-114) ή όταν σέρνει το νεκρό Έκτορα καθημερινά γύρω από το μνήμα του Πατρόκλου (Ω, 15-20). Η μειωτική αφήγηση στο παιδικό βιβλίο

επικυρώνεται από τη συγγραφική παρουσία, που απευθύνεται στους αναγνώστες αναφέροντας: «Εδώ, παιδιά μου, θα μπορούσαν, αν το 'θελαν οι θεοί, να τελειώσουν τα πολεμικά επεισόδια του Τρωικού πολέμου. Γιατί ο Αχιλλέας, από την ώρα που είδε την Πολυξένη, την αδερφή του Έκτορα, ένιωσε τέτοια συμπάθεια, που τίποτα πια δεν τον ενδιέφερε περισσότερο, παρά να συναντιέται με την όμορφη κόρη. Και κείνη τον αγάπησε βαθιά κι ώρες οι δυο τους γύριζαν στα δάση της Ίδης» (Μαράντου, σ. 40). Η αφήγηση παρουσιάζει τον ήρωα να κυριεύεται από το ερωτικό ένστικτο, να εγκαταλείπει το πολεμικό μένος που τον χαρακτήριζε στο έπος και να απασχολείται αποκλειστικά με το ξεπέραςμα των ερωτικών του δοκιμασιών: «Στο μεταξύ ο Αχιλλέας πήγαινε συχνά στην Ίδη και συναντούσε την πεντάμορφη αδερφή του Πάρη, την Πολυξένη. Εκεί, στο ήσυχο δάσος με τα κελαρυστά νερά, οι δυο νέοι έκαναν όνειρα και ξεχνούσαν τις πίκρες του πολέμου. Κι άλλοτε πάλι, ο γιος του Πηλέα έφτανε ως τις Σκαιές Πύλες, για να δη, ένα λεπτό, την αγαπημένη του. Κι ύστερα με βαριά καρδιά γύριζε στο στρατόπεδο των Ελλήνων και κλεινόταν στη σκηνή του, αμίλητος» (Μαράντου, σ. 40).

Θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως η αφήγηση στο βιβλίο *Με τους Ήρωες του Ομήρου* προσπαθεί να αποδώσει στη διασκευή ένα λυρικό αφηγηματικό τόνο. Θα ήταν, όμως, πιο σωστό να αναφέρουμε ότι το σχέδιο του αφηγητή, τόσο με την περιγραφή της αρχικής του στάσης κατά την έναρξη της εκστρατείας, όσο και στη συνέχεια, αποσκοπεί να διαλύσει το μύθο του Αχιλλέα. Προσπάθεια του αφηγητή στο παιδικό βιβλίο είναι να εντείνει ορισμένα δευτερεύοντα στοιχεία του έπους, προκειμένου να διαγραφεί μια προσωπικότητα κενόδοξη και ματαιόδοξη. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το παράδειγμα που αναφέρεται στην απόδοση του Έκτορα στον Πρίαμο και στην απολαβή λύτρων από τον Αχιλλέα. Η ευαίσθητη όψη του ήρωα παρουσιάζεται στο έπος, όταν μοιρολογεί τον Πάτροκλο(Σ, 315 κ.εξ.), στο σεβασμό που δείχνει για τη φιλία τους (Ψ, 65), ακόμα και όταν ξέρει ότι ο θάνατος του Έκτορα θα σημάνει και το δικό του τέλος (Σ, 94) και στη συμπόνια που δείχνει στον Πρίαμο (Ω, 507 κ.εξ.). Ο Αχιλλέας της διασκευής εμφανίζεται, αντίθετα, παραδόπιτος^{xxi}. Το κείμενο αναφέρει ότι ζητά το βάρος του Έκτορα σε χρυσάφι, αίτημα που δυσκολεύει αφάνταστα τον Πρίαμο.«Αλίμονο! Απάντησε ο Πρίαμος. Όλη η Τροία δεν ξέρω αν έχη τόσο χρυσάφι. Ωστόσο θα κοιτάξω. Ίσως το μαζέψω και σου το φέρω» (Μαράντου, σ. 38). Η σκηνή του έπους διευρύνεται στη διασκευή και παρουσιάζεται ως μια διαδικασία διαπραγματεύσεων που προηγήθηκε της πράξης απόδοσης.«Την άλλη μέρα οι Έλληνες έστησαν μια ξύλινη ζυγαριά μπροστά στις Σκαιές Πύλες της Τροίας και έβαλαν απ' το ένα

μέρος το κορμί του Έκτορα. Στ' άλλο οι υπηρέτες έφεραν το χρυσάφι και το φόρτωσαν. Έλεπε όμως ακόμα λίγο» (Μαράντου, σ. 38). Η φιλάργυρη πλευρά του Αχιλλέα αποκαλύπτεται ακόμα περισσότερο, όταν αποζητά και την ελάχιστη διαφορά, η οποία παρέχεται από την αδελφή του Έκτορα, την Πολυξένη. «Πάρε κι αυτή την αλυσίδα, Αχιλλέα, κι αυτό το βραχιόλι κι αυτό το δαχτυλίδι. Και μη ζητήσεις τίποτε άλλο» (Μαράντου, σ. 39)

Στο παιδικό βιβλίο παρατηρείται μια προσπάθεια από το συγγραφέα να απομακρυνθεί από το ομηρικό πρότυπο. Η εικόνα του άξιου μαχητή, Αχιλλέα, της *Ιλιάδας* με την έντονη συναίσθηση της προσωπικής τιμής και αξιοπρέπειας, παραμορφώνεται με στοιχεία όπως η αβουλία του χαρακτήρα του, η έμφυτη δειλία, η συνεχής ερωτοτροπία και η φιλοχρηματία του.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η μορφή του ομηρικού Αχιλλέα από τα αρχαία χρόνια μέχρι τις ημέρες μας εξελίσσεται συνεχώς. Υπάρχουν πολλά πρόσωπα του Ιλιαδικού ήρωα και θα λέγαμε ότι οι συγγραφείς για παιδιά δεν μπορούν να δημιουργήσουν χωρίς να λάβουν υπ' όψη τους τις προγενέστερες ερμηνείες. Ο ομηρικός μύθος μολύνεται, για να επανέλθουμε στη θεωρία του Zipes, από θέματα της πολυσχιδής μυθολογικής παράδοσης, προκειμένου να ανταποκριθεί στα ιδεολογικά αιτήματα της εποχής συγγραφής των έργων και στις παιδαγωγικές προσδοκίες των συγγραφέων-παιδαγωγών. Στα παραπάνω παιδικά βιβλία παρατηρείται μια προσπάθεια από τους συγγραφείς να απομακρυνθούν από το ομηρικό πρότυπο. Η εικόνα του άξιου μαχητή, Αχιλλέα, της *Ιλιάδας* παραμορφώνεται με στοιχεία όπως η ορμητική μανία του και η πολεμική χάρη στα παιδικά βιβλία του 19^{ου} αιώνα, μια παιδικότροπη συμπεριφορά στη δεκαετία του '30 και με δειλία, ερωτισμό και φιλοχρηματία στη δεκαετία του '60.

ⁱ Η θεωρία της Παιδικής Λογοτεχνίας έχει πολλαπλώς επισημάνει το διάλογο των κειμένων για παιδιά με μια πληθώρα λόγων, λογοτεχνικών και εξω-λογοτεχνικών. (Nikolajeva Maria, *Children's Literature Comes of Age Toward a New Aesthetic*, Garland Publishing Inc, New York and London, 1996, σ. 155) Επίσης, ο Stephens, στη γνωστή μελέτη του ορίζει τη διακειμενικότητα ως σχέση αλληλεξάρτησης του συγγραφέα με τη γλώσσα, τους αναγνώστες, το κείμενο, τα άλλα κείμενα και τους σημασιολογικούς προσδιορισμούς του κοινωνικού - πολιτιστικού πλαισίου. (Stephens John, *Language and Ideology in Children's Fiction*, Longman, London, 1992, σ. 85)

ⁱⁱ Μπαρτ Ρολάν, *Μυθολογίες – Μάθημα, Ράππα*, «Προβλήματα του Καιρού μας», Χατζηδημού Κ. – Ράλλη Ι (μτφ), 1979, σ. 230

ⁱⁱⁱ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η παρούσα μελέτη είναι μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ II), που χρηματοδοτείται από το ΥΠΕΠΘ και συγχρηματοδοτείται από την Ε.Ε.

^{iv} Τον όρο εισάγει ο Βελουδής (Βελουδής Γιώργος, *Μονά – Ζυγά Δέκα Νεοελληνικά Μελετήματα*, Γνώση, 1992, σ. 107 και ειδικότερα το κεφάλαιο «Ο Επτανησιακός, ο Αθηναϊκός και ο Ευρωπαϊκός ρομαντισμός», σ.σ.97-123) Πρόκειται, όπως την αποκαλεί ο Δημαράς για μια «ευτυχισμένη συγκυρία του νεοκλασικισμού και του ρομαντισμού» που διαμόρφωσε τον εθνικό χαρακτήρα του ρομαντισμού, έθρεψε τα οράματα της Μεγάλης Ιδέας και διείσδυσε στη νεοελληνική παιδεία (Κ.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός Ρομαντισμός*, «Νεοελληνικά Μελετήματα», Ερμής, 2004, σ.σ. 474, 479) Συνοπτικά τα χαρακτηριστικά του θα μπορούσε να τα εντοπίσει κανείς στη συνόραση των δύο κόσμων, αρχαιοελληνικού και νεώτερου, μέσω της γλώσσας, στις μνημειακές αντιλήψεις της συνέχειας του έθνους από τα αρχαία χρόνια ως τις αρχές του εικοστού αιώνα και στη στείρα αρχαιοφιλία. Για τα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού ρομαντισμού βλ. Monroe C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, Δ. Κουρτοβίκ- Π. Χριστοδουλίδης (μτφ), Νεφέλη, σ.σ. 233-270. Για τα όρια, τις επιδράσεις και τις ιδιομορφίες του ελληνικού ρομαντισμού στην νεοελληνική λογοτεχνία συμφωνούν όλες οι έγκυρες ιστορίες νεοελληνικής λογοτεχνίας. Βλ. Πολίτης Λίνος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ΜΙΕΤ, 1991⁶, σ.σ. 170-179, 186 Το ίδιο Π.Δ. Μαστροδημήτρης, *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία*, Δόμος, 1996⁶, σ.σ. 144, 153. Ο Beaton αναφέρει ότι «στον ελληνικό χώρο ο «νεοκλασικισμός» θα πρέπει να εννοείται ως τοπική εκδήλωση της Ρομαντικής παρόρμησης» Βλ. R. Beaton, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία – Ποίηση και Πεζογραφία, 1821-1992*, Ε. Ζούργου – Μ. Σπανάκη (μτφ), Νεφέλη, 1996, σ. 77. Ο M. Vitti σημειώνει ότι οι παλαιότερες κλασικιστικές τάσεις είχαν διαστρεβλωθεί από τους ρομαντικούς ποιητές «οι οποίοι είχαν συνδέσει τον κλασικισμό με τον πόθο και την προπαγάνδα της εθνικής αποκατάστασης». Βλ. M. Vitti, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Οδυσσεάς, 1978³, σ. 243. Βλ. ακόμα Κ. Θ. Δημαράς *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας – Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Γνώση, 2000, σ. 389-390.

^v Ο κλασικισμός των καθαρολόγων, ο οποίος αποκαλείται από το Γληνό «ψευδοκλασικισμός», θεωρείται ότι μαστίζει το εκπαιδευτικό σύστημα. Όπως επισημαίνει «[...] όταν εχρησιμοποίησαν τας ιδικά των δυνάμεις και τα ιδικά των μέσα, όταν ήντλησαν από τους αρχαίους τας ουσιαστικές αρετάς και ταύτας περιέβαλον με την μορφήν την αληθή, την εκ της ίδιας των ψυχής εκπηγάζουσαν, τότε ήνθισεν ο ορθός κλασικισμός, τότε εδημιουργήθησαν τα πνευματικά εκείνα αριστουργήματα εφ' οίς σεμνύνονται οι λαοί και δια τα οποία απονέμουν εις τους αρχαίους την οφειλομένην δικαίαν ευγνωμοσύνην». Βλ. Κ.Κ. «Εκπαιδευτικά άρθρα», *ΔΕΟ*, τ. 4, 1914, αρ. 1-4, σ.σ. 303-304. Απόρροια των παραπάνω αντιλήψεων την εποχή αυτή παρατηρείται μια έκρηξη έμμετρων λογοτεχνικών μεταφράσεων του έπους της *Οδύσσειας* στη δημοτική γλώσσα, ενώ και τα δύο ομηρικά έπη μεταφρασμένα παρουσιάζονται σε συνέχειες, ως ανάγνωσμα για την οικογένεια στην εφημερίδα *Ελεύθερος Άνθρωπος*. Στη μετάφραση αυτή η Αλ. Ζερβού διακρίνει την προσπάθεια του ανώνυμου μεταφραστή «να σύρει αθόρυβα το κείμενο προς τη

σύγχρονη του πραγματικότητα, χρησιμοποιεί εκφράσεις του καιρού του και αξιοποιεί αντιλήψεις τρέχοντες, παραπέμποντας έμμεσα και διακριτικά σε συνήθειες του σύγχρονου κόσμου» Βλ. Αλ. Ζερβού «Μια ματιά στην Παρούσα Μετάφραση ή Η Οδύσσεια ανάμεσα στο Παραμύθι και το Μυθιστόρημα», *Ομήρου Οδύσσεια*, Μαΐστρος, 2005, σ.502-503. Ακολουθώντας το γενικότερο κλίμα των καιρών ο συγγραφέας για παιδιά διασκεύαζε το έπος στη δημοτική γλώσσα και προσπαθεί να το «εκσυγχρονίσει» προβάλλοντας αξίες και στάσεις, που θα είναι χρήσιμες και ωφέλιμες στο νεαρό αναγνώστη.

^{vi} Σε μελέτη του στην *Επιθεώρηση Τέχνης* ο Γ. Ιμβριώτης προσπαθεί να ερμηνεύσει την ιδεολογία του πολέμου, που επικρατούσε σε διεθνές επίπεδο εκείνη την εποχή. Στο άρθρο του αναφέρει ότι «Όλη η ιδεολογία του πολέμου θρέφεται από ωρισμένους κοινωνικούς κύκλους. Μα ενάντια της ορθώνεται τώρα μια άλλη αντίθετή της, η ειρηνική ιδεολογία όλων των λαών του κόσμου, που κηρύττει την πανανθρώπινη ισοτιμία, τη συνεννόηση και τη συνεργασία, που αγγέλλει το ιστορικό μήνυμα των νέων ιστορικών καιρών» Βλ. Ιμβριώτη Γιάννη, «Η Ιδεολογία του πολέμου», *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος 2^ο, Τόμος Γ', Μάιος 1956, αρ. τεύχους 17, σ. 378 Στο ίδιο τεύχος του περιοδικού ο Μάρκος Αυγέρης, ο μουσουργός Μάριος Βαρβόγλης, ο ακαδημαϊκός Νίκος Βέης, ο καθ. Χ. Θεοδωρίδης, η Γ. Καζαντζάκη, ο Θρ. Καστανάκης, οι θεατρικοί συγγραφείς Θ. Συναδινός, Μ. Σκουλούδης και Δ. Ψαθάς εκφράζονται σχετικά με την αναγκαιότητα της ειρήνης και το ρόλο των διανοουμένων στο σύγχρονο κόσμο Βλ. «Εκπρόσωποι του Πνευματικού κόσμου μιλούν για την ειρήνη», *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος 2^ο, Τόμος Γ', Μάιος 1956, αρ. τεύχους 17, σ. σ. 421-424.

^{vii} Από δημοσιεύματα που αντλούμε από την εποχή τα ομηρικά έπη προτείνονται από τους παιδαγωγούς ως αναγνώσματα «ηθικών και αξίων μιμήσεως χαρακτήρων» (Ιατρίδης Σ. Κλήμης, «Οι Διδάσκαλοι και τα Διδακτικά Βιβλία», *Δημ. Εκπαίδευσις*, έτος Β', αρ. 7, 1 Νοεμβρίου 1901, σ. 106), αλλά και ως κατάλληλα αναγνώσματα πολιτικής και κοινωνικής αγωγής. (Χ.Δ.Π., «Η Διδασκαλία της Ιστορίας εν τω Δημοτικώ Σχολείω», *Το Παιδαγωγικόν Σχολείον*, Σύγγραμμα Περιοδικόν Προς Αναμόρφωσιν της των Παιδών Αγωγής και Διδασκαλίας, Φυλλάδιον Β', Δεκέμβριος 1883, Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου της Κορίνθης, σ. 78) Για τη σχέση των διασκευών του Ομήρου με το ερβαρτιανό σύστημα Βλ. ακόμα Χρ. Οικονόμου, «Η στοιχειώδης Εκπαίδευσις κατά την Τελευταίαν Εκατονταετίαν εν Ελλάδι (1830-1930)», *Επετηρίς Δημοτικής Εκπαιδύσεως*, 1932, Έτος Α', Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου, Αθήναι, σ. 110.

^{viii} Π.Π. Οικονόμου, *Διηγήματα καθ' Ομηρον και τους Τραγικούς*, προς Χρήσιν των Δημοτικών Σχολείων Αμφοτέρων των Φύλων, Έκδοσις δέκατη τέταρτη επιδιορθωμένη, Εκδότης Ανέστης Κωνσταντινίδης, Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων Ανέστη Κωνσταντινίδου, 1899¹⁴ [Στο εξής: Οικονόμου]. Πρόκειται για ένα πολυδιαβασμένο βιβλίο που πραγματοποίησε αλλεπάλληλες εκδόσεις και σταδιοδρόμησε τόσο ως σχολικό εγχειρίδιο, όσο και ως παιδικό ανάγνωσμα. Για την εκδοτική πορεία του βιβλίου Βλ. Ντελόπουλος Κυρ., *Παιδικά και νεανικά βιβλία του 19^{ου} αιώνα*, ΕΛΙΑ, 1995, λήμματα 670,718,795,825 Η εγκωμιαστική κριτική του αποτίμηση συνεχίζεται αρκετά χρόνια αργότερα από την πρώτη έκδοση του βιβλίου. Είναι χαρακτηριστική η βιβλιοκριτική που διαβάζουμε στο περιοδικό *Εκπαίδευσις*, όπου ο ανώνυμος συντάκτης αναφέρεται με εγκωμιαστικά λόγια για το συγγραφέα, ενώ θεωρεί ότι για τα κείμενά του «πας έπαινος είναι περιττός» Βλ. Κ.Κ., «Αναγκαία Εξήγησις», *Εκπαίδευσις*, Σύγγραμμα

περιοδικόν τρις του μηνός εκδιδόμενον υπό Π.Π. Οικονόμου, Έτος Α΄, αριθ. 8, 12 Αυγούστου 1892, σ. 60. Αντίστοιχα στο ίδιο περιοδικό σε μονόστηλη διαφήμιση του εκδοτικού οίκου το 1893 αναφέρεται ότι: «Νομίζομεν ότι η πανθομολογούμενη των βιβλίων αξία ως και το εύωνον αυτών θα διευκολύνη την εισαγωγήν αυτών εις τα σχολεία προς εθνικήν μόρφωσιν των μαθητών» Βλ. «Καταστήματα Ανέστη Κωνσταντινίδου», *Εκπαίδευσις*, Έτος Β΄, αρ. 26, 20 Φεβρουαρίου 1893, σ. 208.

^{ix} Συμπληρωματικά να σημειώσουμε ότι ο μύθος του Κύκνου ανήκει στον Τρωικό κύκλο, αλλά δεν εμφανίζεται παρά σε ποιήματα μεταγενέστερα από τον Όμηρο. Βλ. Grimal Pierre, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, Ατσαλός Βασ. (επιμ), University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991, σ. 383.

^x Zipes, Jack, *Sticks and Stones: The Troublesome Success of Children's Literature*, Routledge, New York and London, 2002, σ.102.

^{xi} Zipes, Jack. *Fairytales as Myth / Myth as Fairytales*, University Press of Kentucky, Lexington, 1994, σ. 8

^{xii} Στο χώρο του παραμυθιού η σύγχρονη έρευνα έχει καταγράψει τέτοιου είδους μεταμορφώσεις του παραμυθικού υλικού. Πολύ χαρακτηριστική η μελέτη της Bacchilega Christina, *Postmodern Fairy Tales – Gender and Narrative Strategies*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997

^{xiii} *Η Ιλιάς* προς χρήσιν των παιδών κατά τον F. Carl υπό Εμμ. Γαλάνη, Εν Αθήναις, παρά τω εκδότη Σ.Κ. Βλαστώ, Γραφείον Οδός Νίκης 14, Βιβλιοπωλείον, 63 Οδός Ερμού 63, 1882 [Στο εξής: Γαλάνης] Ο Γαλάνης, πρόεδρος του Διδασκαλικού Συλλόγου, με ανώτερη θέση στη μασονική ιεραρχία, συνάντησε την αποδοκιμασία του κλήρου σε παλαιότερη συγγραφική του απόπειρα Βλ. Κ.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός Ρομαντισμός*, «Νεοελληνικά Μελετήματα», Ερμής, 2004, σ. 389-390 και υποσημείωση σ. 584. Τα λιγοστά βιογραφικά στοιχεία που παρουσιάζονται στη μελέτη του Δημαρά δίνουν την εικόνα μιας ιδιόμορφης προσωπικότητας με σημαίνοντα ρόλο στην προσπάθεια που καταβάλλεται την εποχή εκείνη για εκπαιδευτική αναμόρφωση.

^{xiv} Πρόκειται για το ιδεολογικό σχήμα που κυριαρχεί και οργανώνει τη μετα-αφήγηση (metanarrative) της *Ιλιάδας* Για τον όρο βλ. Stephens John – McCallum Robyn, *Retelling Stories, Framing Culture*, Garland Publishing Inc, NY & London, 1998, σ.σ. 3, 6.

^{xv} Η εθνικιστική ιδεολογία, διαπερνά, ακόμα, και την παιδαγωγική αρθρογραφία. Από το πλήθος των δημοσιευμάτων αναφέρουμε ενδεικτικά το άρθρο του Δροσίνη που αναφέρεται στην αναγκαιότητα εθνικής κατήχησης των μαθητών με τη χρήση παραδειγμάτων και με τη μορφή γενικών αρχών δημόσιας ηθικής (Γ. Δροσίνης, «Η Εθνική Κατήχησης», *Εθνική Αγωγή*, Έτος Α΄, αρ. 6, 1 Μαΐου 1898, σ. 6). Στο ίδιο περιοδικό σε ένα άρθρο με τον τίτλο «Απολογία του πολέμου» ο συντάκτης υπεραμύνεται της ιδεολογίας του πολέμου αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι: «Όταν το έθνος ουδέν έτερον διαθέτη μέσον αμύνης υπέρ των υβριζομένων και παραγνωριζομένων φυλετικών αυτού δικαίων, ο πόλεμος επιβάλλεται επί ποινή θανάτου, ακόμη και όταν εκ των προτέρων προαγγέληται ατυχής» Φιλόδημος, «Η Απολογία του Πολέμου», *Εθνική Αγωγή*, έτος Β΄, αρ. 23, 1 Δεκεμβρίου 1899, σ. 355

^{xvi} Ακρίτας Δ.Β *Ομήρου Ιλιάδα και Οδύσσεια Εκλεκτά μέρη για παιδιά*. Εκλογή Δ.Β. Ακρίτα, Επιμέλεια Δ. Π. Δαμασκηνού, Αθήναι, 1931. [Στο εξής: Ακρίτας]

^{xvii} Αυτή η προσπάθεια προσέγγισης του κόσμου του παιδιού από το συγγραφέα βρίσκεται σε ακολουθία με τις ευρύτερες αντιλήψεις των προοδευτικών παιδαγωγών της εποχής. Ο Μ. Παπαμαύρος, το 1927, στη μελέτη του Wyneken, *Σχολείο και Νεολαία*, που μεταφράζει προτείνει σε υποσημείωσή του ότι. «Το παρελθόν μπορούμε να το εξετάσωμε μόνο ξεκινώντας από το παρόν, πού θα είναι η βάση μας και πού θα μας οδηγήσει και θα μας βοηθήσει να ξεχωρίσωμε απ' αυτό τα στοιχεία εκείνα, που έχουν αξία για μας σήμερα» G. Wyneken, *Σχολείο και Νεολαία*, Μ. Παπαμαύρου (μτφ), «Σχολείο και Ζωή – Βιβλιοθήκη για δασκάλους και γονείς, Διευθυντής Κ. Δ. Σωτηρίου», Εκδοτική Εταιρεία «Αθήνα», Α.Ι. Ράλλης και Σία, Αθήνα, Ευριπίδου 6, 1927, σ. 104

^{xviii} Iser Wolfgang, *The Implied Reader-Patterns of Communication from Bunyan to Beckett*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1974, σ. 291

^{xix} Σ. Μαράντου, *Με τους ήρωες του Ομήρου*, Ζανέτ & Γκράχαμ Τζόνστον (εικον), Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1965 [Στο εξής: Μαράντου]

^{xx} Butts Dennis (ed), *Stories and Society – Children's Literature in its Social Context*, Macmillan, London, 1992, σ. xiii

^{xxi} Το παιδικό κείμενο φαίνεται ότι επεξεργάζεται μια εικόνα δανεισμένη από τον Αισχύλο. Ο μελετητής σημειώνει ότι «Στους *Φρύγες ή Έκτορος Λύτρα* μια τεράστια ζυγαριά μεταφέρθηκε στη σκηνή για να ζυγιστεί το πτώμα του Έκτορα». Βλ. Heinz – Günter Nesselrath, *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία*, Τόμος Α' - Αρχαία Ελλάδα, Δανιήλ Ιακώβ – Αντώνης Ρεγκάκος (επιμ), Δημ. Ν. Παπαδήμα, 2001, σ. 229.